

O'QUVCHILARNI KASB HUNARGA YO'NALTIRISH

*Axmatova Feruza Batirovna**Termiz shahar 19-umumiy o'rta talim maktabi**Amaliyotchi psixolog*

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishning dolzarbligi, ta'lim jarayonida ushbu faoliyatning o'rni, mavjud yondashuvlar, usullar va ilg'or tajribalar tahlil qilinadi. O'quvchilarning individual qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash, ularni mehnat bozoriga tayyorlash, kasb tanlashda ongli yondashuvni shakllantirish bugungi ta'lim tizimining muhim yo'nalishiga aylangan. Maqolada o'quvchilarning kasbiy yo'nalishini aniqlashda psixologik-pedagogik yondashuvlar, maktab va kasb-hunar o'rtasidagi integratsiyalashuv, amaliyot asosidagi usullar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kasb-hunarga yo'naltirish, mehnat bozoriga moslashuv, o'quvchi qiziqishi, psixologik yo'naltirish, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, kasbiy orientatsiya.

Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarni hayotga tayyorlash, ularni ijtimoiy mehnatga moslashtirish, kasbiy yo'nalishini to'g'ri tanlashga ko'maklashishdir. Ayniqsa, raqobatbardosh kadrlarni yetishtirishda o'quvchilarning erta bosqichdagi kasbga yo'naltirilishi muhim o'rin tutadi. Maktab ta'limi bosqichlarida kasbiy orientatsiya faoliyatining yo'lga qo'yilishi ularning kelajakdagi ijtimoiy-iqtisodiy muvaffaqiyatlari uchun zamin yaratadi. Bu jarayonni tizimli, ilmiy asoslangan holda tashkil etish orqali nafaqat o'quvchilar, balki jamiyat ham yutadi.

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish yoshlarni kelajak kasbini tanlashda to'g'ri yo'lga yo'naltirish, ularning shaxsiy qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat bozori ehtiyojlariga mos ravishda qaror qabul qilishlariga yordam berish jarayonidir. Bu jarayon nafaqat o'quvchilarning o'z salohiyatini kashf etishiga yordam beradi, balki jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham hissa qo'shadi. Quyida bu mavzuni batafsil yoritib, O'zbekiston kontekstida amalga oshirilishi mumkin bo'lgan usullar, strategiyalar va amaliy yondashuvlarni keltiraman.

Kasbiy yo'naltirishning maqsadi va ahamiyati

Kasbiy yo'naltirishning asosiy maqsadi – o'quvchilarni o'zlariga mos keladigan, shu bilan birga jamiyatda talabgor bo'lgan kasbni tanlashga tayyorlashdir. Bu jarayon quyidagi jihatlarni qamrab oladi:

- Shaxsiy rivojlanish: O'quvchilarning o'z qobiliyatlari, qiziqishlari va qadriyatlarini aniqlash.

- Iqtisodiy foyda: Mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan kasblarga yo'naltirish orqali ishsizlik darajasini kamaytirish.

- Ijtimoiy barqarorlik: Yoshlarning to'g'ri kasb tanlash orqali o'z hayotlaridan qoniqish hosil qilishi va ijtimoiy faolligini oshirish.

O'zbekistonda kasbiy yo'naltirish ayniqsa muhim, chunki mamlakat yosh aholiga ega va ularning to'g'ri kasb tanlashlari iqtisodiy rivojlanishga bevosita ta'sir qiladi.

Kasbiy yo'naltirishning asosiy bosqichlari

Kasbiy yo'naltirish jarayoni bir nechta bosqichlardan iborat bo'lib, har bir bosqich o'quvchilarning to'g'ri yo'l topishiga xizmat qiladi:

O'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini aniqlash

- Psixologik testlar va so'rovnomalar: O'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari, shaxsiy xususiyatlari va o'quv faoliyatidagi muvaffaqiyatlarini aniqlash uchun maxsus testlar o'tkaziladi. Masalan, Holland kodeksi yoki Myers-Briggs testi kabi usullar qo'llanilishi mumkin.

- Maslahat sessiyalari: Psixologlar yoki kasbiy yo'naltirish bo'yicha mutaxassislar bilan individual suhbatlar orqali o'quvchilarning istaklari va maqsadlari muhokama qilinadi.

- O'z-o'zini baholash: O'quvchilarga o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini tahlil qilishga yordam beradigan mashqlar taklif etiladi.

Kasblar haqida ma'lumot berish

- Kasb turlari bilan tanishtirish: O'quvchilarga turli kasblar (masalan, IT, tibbiyot, qurilish, ta'lim, san'at) haqida batafsil ma'lumot beriladi. Har bir kasbning afzalliklari, qiyinchiliklari, talab qilinadigan ko'nikmalar va kelajakdagi istiqbollari tushuntiriladi.

- Mehnat bozori tahlili: O'zbekiston va global mehnat bozoridagi talab yuqori bo'lgan kasblar (masalan, dasturiy ta'minot ishlab chiqarish, muhandislik, sog'liqni saqlash) haqida ma'lumot beriladi.

- Muvaffaqiyat hikoyalari: Muayyan kasbda muvaffaqiyatga erishgan odamlarning hikoyalari orqali o'quvchilarni ilhomlantirish.

Amaliy tajriba va ko'nikmalar

- Mahorat darslari va seminarlar: O'quvchilarga qiziqarli kasblarni sinab ko'rish imkoniyati beriladi. Masalan, dasturlash bo'yicha master-klasslar, qurilish sohasida amaliy mashg'ulotlar yoki tibbiyot bo'yicha simulyatsion darslar.

- Ish joylariga tashriflar: O'quvchilar korxonalar, fabrikalar, IT kompaniyalari yoki kasalxonalarga tashrif buyurib, kasbning kundalik hayotdagi ko'rinishini ko'rishadi.

- Stajirovka va amaliyotlar: O'quvchilarga qisqa muddatli amaliyot dasturlari tashkil etiladi, bu ularga real ish muhitida tajriba orttirishga yordam beradi.

Ota-onalar va o'qituvchilar bilan hamkorlik

- Ota-onalar bilan uchrashuvlar: Ota-onalarga farzandlarining qiziqishlari va kasbiy yo'naltirish jarayoni haqida ma'lumot berish. Bu ularga farzandlarining tanlovini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

- O'qituvchilar uchun treninglar: O'qituvchilarga kasbiy yo'naltirish bo'yicha maxsus bilim va ko'nikmalar o'rgatiladi, shunda ular o'quvchilarga yaxshiroq maslahat bera oladilar.

Raqamli vositalardan foydalanish

- Onlayn platformalar: O'quvchilar uchun kasblar haqida ma'lumot beruvchi maxsus veb-saytlar yoki mobil ilovalar ishlab chiqilishi mumkin. Masalan, o'quvchilar o'zlariga mos kasblarni topish uchun interaktiv testlardan foydalanishlari mumkin.

- Virtual haqiqat (VR): VR texnologiyalari yordamida o'quvchilar turli kasblarni virtual muhitda sinab ko'rishlari mumkin.

- Videokontent: Kasblar haqida qisqa videoroliklar, mutaxassislar bilan suhbatlar yoki kasbiy faoliyatni ko'rsatuvchi materiallar taqdim etiladi.

O'zbekistonda kasbiy yo'naltirishning hozirgi holati

O'zbekistonda kasbiy yo'naltirish sohasida bir qator ishlar amalga oshirilmoqda:

- Kasb-hunar maktablari va kollejlari: O'quvchilar o'rta maktabdan so'ng turli kasbiy ta'lim muassasalarida o'qishni davom ettirishlari mumkin. Bu muassasalar avtomobilsozlik, qurilish, tikuvchilik, oziq-ovqat sanoati kabi sohalarda mutaxassislar tayyorlaydi.

- "Ishga marhamat" loyihasi: Ushbu loyiha yoshlarni zamonaviy kasblarga (masalan, dasturlash, grafika dizayn, marketing) o'qitishga qaratilgan. Bu loyiha ayniqsa qisqa muddatli kurslar orqali yoshlarni ishga joylashishga tayyorlaydi.

- Maktablardagi darslar: Ayrim maktablarda "Kasbiy yo'naltirish" darslari joriy etilgan bo'lib, bu darslarda o'quvchilarga kasblar haqida umumiy ma'lumot beriladi.

- Davlat dasturlari: O'zbekiston hukumati yoshlarni ish bilan ta'minlash va kasbiy ta'limni rivojlantirish uchun turli dasturlarni amalga oshiradi. Masalan, "Yoshlar – kelajagimiz" dasturi orqali yoshlarga kasbiy ta'lim va ish imkoniyatlari taqdim etilmoqda.

Biroq, bu sohada hali ko'plab muammolar mavjud:

- Maktablarda kasbiy yo'naltirish bo'yicha mutaxassislar yetishmasligi.

- O'quvchilar va ota-onalarning zamonaviy kasblar haqida ma'lumot darajasi pastligi.

- Hududlarda kasbiy ta'lim muassasalari va imkoniyatlarning teng taqsimlanmaganligi.

Amaliy tavsiyalar

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishni yanada samarali qilish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish mumkin:

Erta boshlash:

- Kasbiy yo'naltirishni 7-8-sinflardan boshlash, chunki bu yoshda o'quvchilar o'z qiziqishlarini aniqlashga tayyor bo'ladi.

- Maktab dasturlariga kasbiy yo'naltirish bo'yicha maxsus fan kiritish.

Mahalliy ehtiyojlarni hisobga olish:

- Har bir hududning iqtisodiy va ijtimoiy xususiyatlariga qarab kasbiy yo'naltirish dasturlari ishlab chiqilishi kerak. Masalan, qishloq hududlarida qishloq xo'jaligi yoki hunarmandchilik, shaharlarda esa IT va xizmat ko'rsatish sohasiga e'tibor qaratilishi mumkin.

Mentorlik dasturlari:

- Muvaffaqiyatli mutaxassislar bilan uchrashuvlar tashkil etish. Masalan, mahalliy korxonalardagi muhandislar, dasturchilar yoki shifokorlar o'quvchilarga o'z tajribalari bilan bo'lishishlari mumkin.

- Yoshlarga mentor sifatida tajribali mutaxassislar biriktirish.

Zamonaviy kasblarga e'tibor:

- Sun'iy intellekt, dasturlash, raqamli marketing, kiberxavfsizlik kabi zamonaviy sohalarga yo'naltirishga alohida e'tibor berish.

- O'quvchilarga global mehnat bozoridagi talablar haqida ma'lumot berish.

Davlat va xususiy sektor hamkorligi:

- Mahalliy va xalqaro kompaniyalar bilan hamkorlikda amaliyot dasturlari tashkil etish.

- Xususiy sektor vakillari bilan seminarlar va treninglar o'tkazish.

Ota-onalarni jalb qilish:

- Ota-onalarga zamonaviy kasblar haqida ma'lumot berish va ularni farzandlarining tanlovini qo'llab-quvvatlashga undash.

- Oilaviy maslahat sessiyalari tashkil etish.

Xalqaro tajriba

Dunyo mamlakatlarida kasbiy yo'naltirish bo'yicha muvaffaqiyatli tajribalarni o'rganish O'zbekiston uchun foydali bo'lishi mumkin:

- Germaniya: Ikki tomonlama ta'lim tizimi orqali o'quvchilar maktabda o'qish bilan birga korxonalarda amaliyot o'taydilar. Bu tizim O'zbekistonda ham qisman joriy etilmoqda.

- Finlandiya: O'quvchilarning shaxsiy qiziqishlariga asoslangan moslashuvchan ta'lim tizimi qo'llaniladi. Har bir o'quvchiga individual yo'naltirish dasturi tuziladi.

- Singapur: Zamonaviy kasblarga yo'naltirishda texnologiyalardan keng foydalaniladi. Masalan, virtual reallik va onlayn platformalar orqali kasblarni sinab ko'rish imkoniyati beriladi.

O'zbekistonda kelajakdagi istiqbollar

O'zbekistonda kasbiy yo'naltirishni rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlarda ishlarni kuchaytirish zarur:

- Kasbiy yo'naltirish markazlari: Har bir hududda maxsus markazlar tashkil etish, bu yerda o'quvchilar testlar topshirishi, maslahat olishi va amaliy mashg'ulotlarga qatnashishi mumkin.

- Raqamli platformalar: "Ishga marhamat" kabi loyihalarni kengaytirish va onlayn platformalar orqali kasbiy yo'naltirishni ommalashtirish.

- O'qituvchilar malakasini oshirish: O'qituvchilarni kasbiy yo'naltirish bo'yicha maxsus treninglardan o'tkazish.

- Xalqaro hamkorlik: Xalqaro tashkilotlar (masalan, UNESCO, UNDP) bilan hamkorlikda kasbiy ta'lim va yo'naltirish dasturlarini rivojlantirish.

Xulosa

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish – bu nafaqat yoshlarning kelajagini shakllantirish, balki mamlakat iqtisodiyoti va ijtimoiy barqarorligini ta'minlashning muhim omilidir. O'zbekistonda bu jarayonni yanada samarali qilish uchun maktablar, ota-onalar, davlat va xususiy sektor o'rtasida yaqin hamkorlik zarur. Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, mahalliy ehtiyojlarni hisobga olish va xalqaro tajribani qo'llash orqali o'quvchilarni o'zlariga mos keladigan kasbga yo'naltirish mumkin.

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish nafaqat ularning kelajagini belgilab beradigan jarayon, balki butun jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivoji uchun zamin bo'ladigan omildir. Bu faoliyatga tizimli yondashish, uni ilmiy-metodik asosda tashkil etish ta'limda sifatli o'zgarishlarga olib keladi.

Adabiyotlar:

1. Abduraxmonov F.R., Abdurahmonova Z.E. Kasb psixologiyasi. -T.: 2018. 143-b.
2. Sharipov Sh.S., Davlatov K.N., Salohuddinova G. Kasbga yo'naltirishning ilmiypedagogik asoslari. -T.: 2007. 97-b.
3. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. -T.: 2011. 10-b.
4. X.Sanaqulov, D.Xodiyeva. Mehnat va uni o'qitish metodikasi. – T.; Tafakkur bo'stoni, 2015, – 71 b
5. Имомова Ш.М., Норова Ф.Ф. Учебные методы организaции спортивно оздоровительных мероприятий в образовательных учреждениях // ВЕСТНИК НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ 2021. № 9 (112). Часть 2. С.38-41